

Biskop Berggravs inntrykk fra en reise til de krigførende land.

Folkestemningen i Berlin og London den samme – uten hat men med en voksende irritasjon. – De kristne er på begge sider de mest nøkterne

»Dagen« spør biskop Berggrav som igår kom hjem fra en reise på kontinentet om han ser nogen utsikt for freden.

— Nei, dette kan ikke jeg si noe om, svarer han. Det er sikkert sterke krefter i virksomhet, og det er ikke nogen personlig lukkethet overfor freden på nogen av sidene. Men en krig har sin egen lov, den ruller og blir snart lavineaktig. Fredens fiende er idag ikke så meget menneskene som dette at menneskene ikke lenger kan stanse det som de selv har satt i verk. Det er gått automatisme i det.

— Hvordan var stemningen i folkene?

— Den er så lik på begge sider at en sommetider måtte klype sig i armen og spørre sig selv om en var i Berlin eller om en var i London. Enten det blir trodd eller ikke får være det samme, det er ialfall en nøie prøvet og kontrollert iakttagelse fra de to siste måneder når jeg sier at det ikke eksisterer hat hverken i Tyskland eller i England. Ikke ennå. Det er en merkbar forskjell de siste uker, ikke slik at der er blitt hat, men slik at en viss irritasjon og en viss utålmodighet begynner å gro. Den totale mørklegging over hele landet — akkurat lik i England og i Tyskland — er jo ikke den eneste plage de har å slite med i det civile liv. Dertil kommer reportasjens langsomme ophissende virkninger. Men utsikten til fred vilde bli hilst idag med jubel av de store masser også ved frontene. Denne fredslengslen er ikke hos nogen av partene en tretthet, en fristelse til å gi op. Tvertimot er de begge sikre på at de skal greie sig. Men det er

et tungt trykk over sinnene, likesom av en ulykke som er kommet over dem, og som de må igjennom. Begynner de å resonnerer, så er der jo argumenter nok fra begge sider, men argumentene er for mange til at det kan bli noe riktig sterkt og avgjørende ut av dette. Det ene store argument mangler, og dette er det man nu prøver å agitere sig frem til. Det eneste argument som kan holde et folk i krig er jo at motparten vil dets egen eksistens til

livs. En merker på talene fra begge hold hvordan dette nu er blitt propagandaens oppgave.

— Altså ingen krigsbegeistring?

— Krigsbegeistring eksisterer det ikke noget sted, der er ingen musikk i luften. På den annen side er de ikke redde, der er ingen nervøsit. I begge land er det ennu en rolig, fattet, uophissert, men trykket sinnstilstand. Der er i alle lag en viss dump beslutsomhet om å måtte holde ut hvad det så skulde bli. I Berlin like godt som i London ser man at det forferdelige kan komme. En gjør sig klart at slik som det går nu, kan det ikke fortsette lenge. Håpet overfor fredsaksjoner utenfra

kan en si er helt borte. De regner med at alt som blir gjort offentlig av den slag nu, er dømt til å mislykkes, om så bare fordi det blir gjort

offentlig. Flere mente at oktober måned var siste termin da enda noe sånt kunne vært gjort med utsikt til å lykkes. Det håp som enda finnes retter sig noe uklart på at kanskje et eller annet kunne hende som reddet det hele. Men ingen av partene tør eller vil selv komme med fredsforløpere. De er selvsagt redd at det skal bli utlagt av motparten som svakhetsstegn. Nasjonenes psykologi ligner jo guttepsykologien.

— Gjør man på begge sider enda forskjell på folkene og regjeringene slik at det ikke er folkene man fører mot?

— Den oprindelige forutsetning begynner å svikte i dette stykke. Det er en del av krigens lov at en ikke kan holde et folk i krig bare mot et annet lands styrere. Derfor ser en at England nu mer og mer blir gjort til »arvefienden« i tysk agitasjon, og i England trer det mer og mer frem at når det tyske folk har slike styrere og ikke kvitter sig med dem, så får hele folket ta ansvaret. Men ingen av delene er jo sant. Sannheten er at begge folkene gjerne unner hverandre å leve og også kjenner at de er skapt til å samvirke fordi de er naturlig beslektet med hverandre. Det dype inntrykk på begge sider er at dette er en uanstendig krig, en meningsløs krig, en likefrem idiotisk krig som noen sa.

(Forts. side 5).

Biskop Berggrav hjem fra krigens land.

(Forts. fra side 1).

— Hvordan rimer De dette med talen om å utvide krigsområdene?

— Det rimer bra, for det ene idiotiske avføder det andre. Dessuten må De huske på at begge parter er altfor like sterke på det krigsteater som de nu optrær på. De kan skade hverandre, men ikke slå hverandre. Når da det indre trykk av situasjonen blir større og større, så søker trykket utløsning der hvor muligheten finnes. Når avgjørelsen ikke kan komme på deres egne fronter, så begynner de å se sig om etter andre. For trykket er så stort at det krever en avgjørelse eller ialfall et forsøk på å få den. La oss håpe at forsøket mislykkes. En utvidelse av krigen vil bety en forværrelse, den vil bli vill, den vil lukke alt håp om en virkelig fred.

— Hvordan ser kirkens folk i de to land på alt dette?

— Her er det eneste lyspunkt en kunde opdage. De kristne er de mest nøkterne på begge hold.

Men de er dels bundet — slik som krigssituasjoner alltid binder de enkelte borgere, — dels er de solidariske med landets sak. Noe misbruk av de kristne til å forherlige krigen er der ingen ting å spore av denne gang, ikke i Tyskland, ikke i England. Heller ikke er det noen panikk-religiøsitet som i 1914. Men en merket i begge landene at der var en tilbakevenden til hvad vi kunde kalle det gamle alvor. Fallitten for hele det moderne liv, politikk og teknikk og lettlivethet eter sig mer og mer innover i bevisstheten.

— Håp er det altså ikke?

— Ingen kan si noe sikkert om dette. Noe synlig håp er det ialfall

ikke. På den ene siden har vi folkenes dype lag hvor der er mye mer av gode krefter og godt stoff enn en kanskje kunde tenkt, det er som om det vonde i tiden har avdekket en masse verdifullt og har gjort det aktuelt. En kan ikke uten videre si at Europa er råttent, ikke når det gjelder folkestoffet. På den andre siden er det de krampaktige uløselige knuter i selve konflikten, hele den motbydelige stats-prestisje, agitasjonsapparatet, den blinde auto-

matisme. Europa er ikke lenger herre over sig selv. Statsdannelsene som skulde være nasjonenes ordningsform, er blitt folkenes drapsform. Det er klart at alle tanker må rettes mot spørsmålet hvordan statenes innbyrdes forhold kan bli regulert på en helt ny måte. De fleste setter visst nu sitt håp til at krigen skal modne Europa til en helt ny livsform, både en indre og en ytre.

— Kommer dette frem offentlig?

— Ja, De har sett det antydnet i en del av de »store« talene. Hitler var inne på det den 6. november, Herriot og engelske statsmenn har også nevnt det. I England utkommer det brosjyrer, artikler, bøker om »Federal Union of Europa«. Men det synes så fjernt. Det som mangler er at lederne gir konkrete vyer om det som er krigens eller fredens mål. Følgen er at det destruktive mer og mer griper om sig, det blinde mål å krige og å vinne. I ialfall på dette område måtte de ennu nøytrale folk og regjeringer kunne gjøre noe straks. Tenk om noen nøytrale starter sammen gav en krets av gode menn i oppdrag å skissere en fremtidsordning for Europa. Det er slett ikke så utopisk. I ialfall kan det bli gjort realitisk selv om det i øieblikket måtte bli hypotetisk. De nøytrale har noe å tilby her. Selve det faktum at en slik komité var nedsatt, vilde med en gang utløse hos massene, også i de krigførende land, et konstruktivt siktemål, et håp, en mening. Nu ødes all kraft på den rent negative spenning og gåtegjetting fra dag til dag. Menneskene, ungdommen får ikke noe å se frem til. Kan man ikke fra nøytralt hold foreslå fredsvilkår, så kunde en i ialfall opstille Europamål. De vilde uvilkårlig også få en effekt som fredsmål.